

Το παράδοξο της ισονομίας

Η αρχαιότερη ψηφοφορία που προαναγγέλλει το δικαίωμα στην ισοπολιτεία γίνεται στην Ομηρική Ιλιάδα. Πάνω στα όπλα του πολέμου, Οδυσσέας και Αίας αναμένουν την κρίση των ηρώων για την κατοχή των όπλων του νεκρού Αχιλλέα. Ωστόσο η μυθική σύλληψη, αναγκαία για την σύνδεση της πολιτικής σκέψης μ' ένα ίσως πραγματικό γεγονός, δεν συναντάται σε κάποια θεωρητική μελέτη, αλλά στον ζωγράφο Βρόγγο, στο αγγείο Ε69 που βρίσκεται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο. Στη πορεία από την αρχαϊκή στη σύγχρονη πολιτική σκέψη, η τάση προς την ανάδυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του κλασικού κόσμου συνδέθηκε με την παιδαγωγική και τις τέχνες, γεγονός που αναπαράχθηκε στην ύστερη αρχαιότητα: η έννοια του ανθρωπισμού (humanism) ως νοητικού σχήματος βασίστηκε κατεξοχήν στην ερμηνεία του νομικού Κικέρωνα και στη σημασία που απέδιδε στο Λόγο έναντι των δογμάτων. Η βάση της, μια αντίληψη της ρητορικής τέχνης διευρυνόμενη μέσω της ηθικής και των ιστορικών μελετών, προεκτάθηκε ώστε να θεμελιώσει μια νέα καθολική αξία, ικανή να περιλάβει όλο το εύρος της κλασικής παιδείας.

Για να επιστρέψουμε στην έννοια του δικαίου, το ανθρώπινο «δικαίωμα» που ευκολότερα υποσκελίζεται δεν είναι η έκφραση της κρίσης αλλά κυρίως η δικαιοπραξία των ασθενέστερων, στη βάση του γεγονότος ότι η έννοια του δικαίου, συνιστά ένα σύνολο υποχρεωτικών και εξαναγκαστικών κανόνων έναντι των οποίων η ανθρωπίνη μονάδα καθίσταται ανίσχυρη. Στην παρούσα συνθήκη που ζούμε, δίχως τη δείξη παρέμβαση, το εκάστοτε τοπικό δικαίωμα κρίνεται από μια αφανή «διεθνή κοινότητα», μέσα σ ένα διαδικτυακό χάος ειδήσεων. Με την πληροφωρία να κινείται κατά κάποιο τρόπο ταχύτερα από το γεγονός που πραγματεύεται, στο νόμο καθ' αυτόν, το δύσκολο σημείο του νομοθέτη αλλά και της δημοκρατίας παραμένει η πειθώ. Εξάλλου, πάνω σ αυτή τη λεπτή ισορροπία μεταξύ ατόμου και συνόλου, ο Ρουσσό αναγκάστηκε κατά τους συγχρόνους του να «εμβαρβαριστεί» προτείνοντας ένα κοινωνικό συμβόλαιο και να εκτοπίσει την τέχνη ως διαφθορέα της «ηθικής υπόστασης» του ανθρώπου. Καθώς κανείς δεν μπορεί να πείσει ολόκληρη την κοινωνία για μια συμφωνία σ έναν γενικό κανόνα, επινοήθηκε η ανάγκη μιας εσωτερικής συμφωνίας. Ο Ρουσσό υπέπεσε στην αντίφαση που έστησε η ίδια η λογική, δομημένη κι αυτή σ ένα σύστημα αξιωμάτων το οποίο δεν μπορεί να επανακαθοριστεί εξ ιδίων μέσων. Πρόκειται για μια εγγενή «αντίφαση» στη δημοκρατία, που εντοπίζεται στο βρόχο μεταξύ πολιτών, θεωρούμενων ταυτοχρόνως ως αριθμητικών μονάδων και πολιτών ικανών να ασκούν εξουσία. Η εξάρτηση επίσης του νόμου από τις εγγενείς λεκτικές αντιφάσεις, θυμίζει τους αυτοπεριορισμούς της δημοκρατίας που επεσήμανε ο Πλάτων, κατανοώντας την ισχύ του λόγου και της τέχνης πάνω στο σύνολο των πολιτών. Ο νόμος, ανελαστικός εκ φύσεως, αντιπαραβάλλεται με την προβολική του εικόνα, η οποία μπορεί να εγγράφεται σαν μια πλαστική, οργανική μορφή, με ερμηνείες— ο νόμος λειτουργεί μόνον ως εικόνα μιας αντίφασης.

Αυτή είναι και η καθολική ισχύς της δημοκρατίας έναντι οποιασδήποτε άλλης πολιτικής κατάστασης. Η συνθήκη αυτή συγκροτεί το βρόχο της δημοκρατίας: όσο δίνεται έμφαση σ ένα δικαίωμα, δηλαδή «εκλογικεύεται» η δημοκρατία, η ανάγκη για την επιβολή του νόμου αυξάνεται. Ο νόμος υπεισέρχεται ακριβώς στην ενδιάμεση θέση μεταξύ ανάγκης και δικαίου, για να υποβάλλει μια «ιδανική εικόνα» της κοινωνίας στην οποία η τέχνη δεν μπορεί να μένει αμέτοχη...

Ιωάννης Μελανίτης
Λέκτορας ΑΣΚΤ